

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975)

Ефективна економіка № 12, 2016

УДК: 336:330.16

*І. Д. Скляр,
к. е. н, доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Сумський державний університет, м. Суми
М. В. Костель,
к.е.н, доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Сумський державний університет, м. Суми
М. П. Катериніна,
студентка, Сумський державний університет, м. Суми*

БЮДЖЕТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

*I. D. Skliar,
PhD, Associate professor of department of finance and credit, Sumy State University, Sumy
M. V. Kostel,
PhD, Associate professor of department of finance and credit, Sumy State University, Sumy
M. P. Katerynina,
Student, Sumy State University*

BUDGETARY PROVISION OF FINANCIAL EDUCATION IN UKRAINE

У статті досліджено фінансову грамотність як фактор стабільності фінансового сектору, узагальнено проблеми розвитку фінансової освіти в Україні, проаналізовано результати впровадження проектів, спрямованих на підвищення фінансової грамотності, що були реалізовані на загальнодержавному рівні, в тому числі за підтримки міжнародних організацій. Базуючись на результатах проведеного авторського соціального проекту «Фінансова грамотність - інвестиції у майбутнє України», обґрунтовано необхідність впровадження у курсі загальноосвітньої школи освітнього компонента, пов'язаного з фінансовою грамотністю. На основі програмно-цільового методу бюджетного планування обґрунтовано процедуру фінансового забезпечення фінансової освіти, визначено основні компоненти бюджетної програми, що відображаються у її паспорті, запропоновано результативні показники (показники затрат, продукту (виходу), ефективності та якості) бюджетної програми.

The financial literacy is considered to be a factor of the financial sector stability of Ukraine in the article. Some projects supported by international organizations aimed at improving financial literacy were implemented at national level. Key results of those projects were analyzed considering general problems of financial education in Ukraine. Based on the results of the authors' social project "Financial literacy - an investment in the future of Ukraine," authors argue the necessity of implementation educational component related to financial literacy into the programme of secondary school. Financial provision using public funds of financial education is proved based on program-target method of budget planning. The key components of the budget program, reflected in its passport are defined. Also performance indicators of budget program (costs, output efficiency and quality) are proposed.

Ключові слова: *фінансова грамотність, програмно-цільовий метод, бюджетування, бюджетна програма, результативні показники.*

Keywords: *financial literacy, program-target method, budgeting, budget program, performance indicators.*

Постановка проблеми. Розвиток фінансового сектору є одним із пріоритетних завдань сучасного етапу економічних трансформацій, який поряд із вирішенням нагальних загальноекономічних проблем (структурної перебудови економіки, зменшення безробіття тощо) вимагає управління поведінкою економічних агентів. Остання залежить від рівня фінансової грамотності населення, який сьогодні розглядається як фактор стабільності функціонування банківської системи та фінансового сектору в цілому. Саме тому системне дослідження фінансової грамотності є досить актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами розвитку фінансової освіти з позицій її впливу на стабільність фінансового сектору займалися такі учені як Смовженко Т. С., Ткаченко Н. В., Кузнецова А. Я. Проте невирішеною залишається проблема розроблення бюджетних механізмів фінансового забезпечення фінансової освіти в Україні.

Постановка завдання. Метою цієї статті є систематизація досліджень рівня фінансової грамотності населення та удосконалення процедур бюджетного забезпечення фінансової освіти у загальноосвітній школі на основі програмно-цільового методу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Про низький рівень фінансової грамотності українців говорить ряд проведених соціологічних досліджень. Зокрема фізичні особи характеризуються дуже низьким рівнем використання фінансових послуг, – майже 27% фізичних осіб не мають фінансової можливості сформулювати заощадження, а ті, яким все ж таки вдалося це зробити заощаджують на так званій «чорний день» поза фінансовими інститутами.

Крім того кожен другий громадянин України, який формує заощадження, зберігає вільні ресурси вдома в готівковій формі через недостатню фінансову обізнаність про установи та послуги, які пропонують отримати дохід від інвестування тимчасового вільних коштів. Така ситуація обмежує фінансові можливості домогосподарств [1].

Проте понад 40% громадян зовсім не слідкують за фінансовими новинами. І у випадку необхідності вибору фінансової установи кожен другий українець звертається за порадою до родичів чи знайомих, вважаючи їх думку більш надійною або ж не маючи навичок пошуку об'єктивної фінансової інформації, уміння її аналізувати. Як висновок – понад 60% населення приймають рішення на основі інформації з газет та журналів, 14% - на основі реклами і лише 17% потенційних клієнтів вивчають інформацію на спеціалізованих веб-сайтах [1].

Фінансова грамотність населення розглядається сьогодні як досить важливий фактор розвитку фінансової сфери, адже поведінка населення як фактор очікувань є складовою багатьох моделей оцінки розвитку фінансового сектора. Поведінка громадян значною мірою визначає можливі пропорції заощаджень, формування ресурсної бази банків, інфляційні очікування тощо [5]. Особливо це актуально для країн, які знаходяться на етапі економічних трансформацій.

Останні економічні події в Україні продемонстрували, що населення України здійснює дестабілізуючий вплив, в тому числі й на банківський сектор, що є певним свідченням низького рівня фінансової грамотності. Такий висновок можна зробити на базі оцінки дій, які були здійснені домогосподарствами зокрема за період 2014 року [10]. Реформи Національного банку пов'язані з встановленням плаваючого валютного курсу спровокувало населення до масової скупівлі доларів США та євро, що у свою чергу спричинило ще більше знецінення гривні. Стрімкий відтік депозитів з банківського сектору на початку року на тлі політичних подій та переведення електронних грошей у готівку дестабілізувало роботу банківської системи в цілому.

Порушуючи базовий принцип «кредитуйся у тій валюті, у якій отримувеш доходи», значна частина позичальників-фізичних осіб наразі знаходиться на межі платоспроможності, що створює додаткові ризики для банківської системи.

У загальному розумінні фінансова грамотність виражає вміння розпоряджатися коштами з мінімальними ризиками та максимальним прибутком. Вона поєднує в собі фінансові знання, навички та фінансову поведінку особи, щодо ефективного управління особистими фінансами, задля прийняття грамотних фінансових рішень. Сутність поняття «фінансова грамотність» широко досліджувалась як вітчизняними, так і закордонними вченими [5, 12, 13].

На підтвердження важливості фінансової грамотності населення саме з позицій формування стабільних передумов розвитку вітчизняного фінансового сектору можна навести результати досліджень, проведені в межах Програми розвитку фінансового сектору (USAID/FINREP-II) спільно з Національним банком України та Міністерством освіти і науки України. Наразі реалізується План спільних заходів НБУ, МОН, USAID проекту USAID «Фінансова грамотність» Фінансова грамотність для всіх» та «Фінансова грамотність у школах» [2, 3, 7, 9, 10].

Згідно отриманих результатів проекту підвищення фінансової грамотності серед старшокласників, який був ініційований Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України у співпраці з Проектом USAID «Розвиток фінансового сектору», особливої уваги потребує вивчення таких питань, як особливості функціонування фінансового ринку України та функції його учасників, управління власними коштами та здійснення інвестиційної діяльності, співпраця з банківським сектором та іншими інститутами фінансового ринку, законодавче регулювання пенсійного забезпечення та захисту прав споживачів [2].

Для того, щоб додатково перевірити рівень фінансової обізнаності молоді нами було реалізовано авторський соціальний проект «Фінансова грамотність - інвестиції у майбутнє України», який був організований на базі відділу соціальної роботи Сумського державного університету [8].

Проектом було охоплено студентів Машинобудівного коледжу, Сумського державного університету та загальноосвітніх шкіл №11 та №21 м. Суми. Участь прийняло 132 студенти та старшокласники.

Тренінг став можливістю для ознайомлення студентів з такими фінансовими поняттями як номінальна та реальна вартість грошей, різниці між ними та можливість їх зміни у часі; способів зберігання заощаджень, розгляд переваг і недоліків найбільш розповсюджених серед громадян варіантів; особливостей використання банківських карток тощо.

Тренінг складався з детального пояснення необхідності формування заощаджень та доцільності їх використання як ресурсу для інвестиційної діяльності. Визначено всі недоліки зберігання заощаджень в готівковій формі та наведено ряд альтернативних шляхів збереження та примноження коштів, які тимчасово родиною не використовуються [4].

Завершенням тренінгу було надання пропозицій від студентів щодо інших можливих шляхів примноження заощаджень та проведення вихідного контролю, результати якого були вище середнього у всіх слухачів, а кожен другий дав правильну відповідь на всі запропоновані запитання (рис. 1).

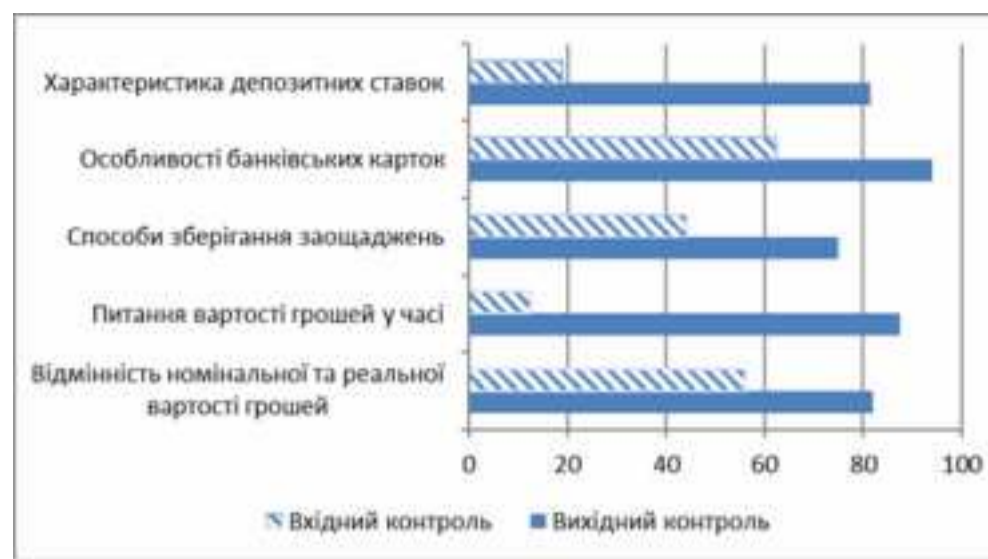

Рис. 1. Результати тестування, проведеного в рамках соціального проекту «Фінансова грамотність – інвестиції в майбутнє України», %

Результати проведеного дослідження підтверджують необхідність широкого впровадження у старшій школі освітнього компонента, пов'язаного з фінансовою грамотністю. Саме шкільна освіта є найбільш необхідною за сучасного розвитку економіки і її впровадження повинно супроводжуватись широкою участю держави. Фінансування такої освіти – це інвестиції в майбутнє, результатом яких буде активна, економічно обізнана молодь, яка зможе не лише отримувати стабільний дохід, а й фінансово доцільно ним розпоряджатись.

Отже, розглядаючи фінансову грамотність населення передусім як фактор, що значною мірою визначає поведінку економічних агентів і тим самим впливає на стабільність фінансового сектора, при формуванні політики управління очікуваннями обов'язково треба приймати до уваги рівень фінансової грамотності та цілеспрямовано впливати на нього.

В цьому контексті постає завдання удосконалення фінансування загальної середньої освіти, що актуалізується на тлі загальної проблеми реформування освіти в Україні. Механізм впровадження освітнього компонента (наприклад, предмету «Фінансова грамотність») має бути реалізований на базі програмно-цільового бюджетування, враховуючи чинний порядок формування бюджетів на основі програмно-цільового методу [11].

Як ілюстрацію запровадження предмету «Фінансова грамотність» використаємо інформацію щодо загальноосвітніх шкіл міста Суми, визначивши основні елементи гіпотетичної бюджетної програми «Фінансова грамотність у школах міста Сум». Ця бюджетна програма має забезпечити:

- чітке визначення цілей і завдань впровадження освітнього компонента «Фінансова грамотність», на досягнення яких витрачаються бюджетні кошти,
- оцінку діяльності освітніх установ щодо впровадження відповідного освітнього компонента;
- закріплення відповідальності головного розпорядника бюджетних коштів за фінансове забезпечення бюджетної програми і результати її виконання. Головним розпорядником та відповідальним виконавцем залишаються особи, які відповідають за фінансування загальної середньої освіти в місті, а саме Управління освіти і науки відповідної міської ради .

За результатами виконання бюджетної програми можна сформувати статистичну базу для оцінювання динаміки рівня фінансової грамотності, що у подальшому може бути використане для оцінки кореляції між цим рівнем та показниками стабільності фінансового сектора, зокрема банківської системи.

Під час розроблення бюджетна програма необхідно пам'ятати, що остання має чіткий зв'язок зі стратегічним планом: відповідність бюджетної програми стратегічній меті, що визначена у стратегічному плані, відповідність сукупного обсягу коштів за бюджетною програмою обсягу, визначеному у стратегічному плані, повна відповідність результативних показників програми показникам у стратегічному плані.

Враховуючи, що для бюджетних програм такого типу рекомендованою є назва «Надання загальної середньої освіти загальноосвітніми навчальними закладами (в т.ч. школою-дитячим садком, інтернатом при школі), спеціалізованими школами, ліцеями, гімназіями, колегіумами», ми пропонуємо назву бюджетної програми сформулювати так: «Надання фінансової освіти загальноосвітніми навчальними закладами (в т.ч. школою-дитячим садком, інтернатом при школі), спеціалізованими школами, ліцеями, гімназіями, колегіумами».

Мету цієї бюджетної програми пропонуємо сформулювати так: «Забезпечення надання послуг з фінансової освіти у денних загальноосвітніх закладах»

Вважаємо, що формулювання завдання, як це наведено у [6] «Забезпечити надання відповідних послуг денними загальноосвітніми навчальними закладами» є досить загальним. Адже завдання бюджетної програми визначається як чіткий, конкретний, спрямований на досягнення мети, результативних показників та інших характеристик бюджетної програми комплекс заходів, який відображає основні етапи досягнення поставленої мети, визначає шляхи виконання програми та підлягає перевірці. Наведене ж формулювання не дає чіткого уявлення про комплекс заходів, який відображає основні етапи досягнення поставленої мети. Тому ми пропонуємо визначити завдання цієї бюджетної програми у такий спосіб: «Забезпечення надання фінансової освіти загальноосвітніми школами учням 11 класів шляхом впровадження предмету «Фінансова грамотність».

Згідно запропонованої програми, фінансуванню підлягає:

- забезпечення підготовки вчителів на базі Центру післядипломної освіти Сумського державного університету. Рекомендовано залучити по 2 вчителі з кожної із 29-ти загальноосвітніх шкіл міста для майбутнього розширення кількості класів для навчання нової дисципліни у разі успішних результатів першого року викладання.
- закупівля літератури та роздаткових матеріалів. Ці матеріали розроблені Національним банком України та Міністерством освіти та науки України за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Крім того, варто залучити спонсорів для забезпечення учнів персональними роздатковими матеріалами тієї ж серії «Фінансова грамотність: робочий зошит».
- забезпечення роботи вчителів. Перший рік впровадження пропонуємо ввести семестровий курс вивчення предмету «Фінансова грамотність» з трьома годинами навчання на тиждень. Така пропозиція додає навантаження учителям в середньому 16 годин на тиждень (у випадку, коли школа має два 11 класи).

- забезпечення проведення шкільного конкурсу, що включає в себе роботу комісії у складі експерта, який здійснював підготовку вчителів та чотирьох вчителів. Крім того, проведення конкурсу повинно бути забезпечено подарунками для переможців. Проведення конкурсу рекомендуємо здійснити на кошти спонсорів та благодійників міста.

Окремі цільові програми, які виконуються у складі бюджетної програми, не передбачаються.

Результативні показники бюджетної програми – це надзвичайно важливий елемент програмно-цільового методу загалом, оскільки саме вони дають можливість оцінювати отримані результати та ефективність використання бюджетних коштів.

До показників затрат ми пропонуємо віднести:

- Кількість експертів з підготовки вчителів;
- Кількість вчителів, які мають пройти підвищення кваліфікації;
- Середньорічна кількість ставок.

До показників продукту доцільно включити:

- Кількість учнів, які пройшли навчання;
- Кількість учнів, які взяли участь у місцевому конкурсі;

До переліку показників ефективності пропонуємо включити:

- кількість учнів на 1 вчителя;
- середні витрати на літературу на 1-го вчителя;
- середні витрати на закупівлю 1-го комплекту навчальної літератури для учнів;
- середні витрати на перепідготовку 1-го вчителя;
- середні сукупні витрати на підготовку 1-го учня.

Відповідно, показники якості визначимо так:

- частка учнів, які успішно пройшли тестування після навчання у загальній їх кількості;
- частка учнів, які взяли участь у конкурсі після навчання у загальній їх кількості;
- динаміка кількості переможців конкурсів з фінансової грамотності.

Висновки. Узагальнюючи все наведене вище, можна зробити висновок, що досвід викладання предмету «Фінансова грамотність» є на сьогодні досить позитивним. Вважаємо, що його введення до шкільної програми дозволить підвищити рівень фінансової грамотності. Реалізація цього завдання вимагає бюджетного забезпечення, яке наразі може здійснюватися виключно на основі програмно-цільового бюджетування. Запропоновані методичні підходи до визначення результативності фінансової освіти, зокрема комплекс результативних показників бюджетної програми, створюють базу для оцінки результатів заходів фінансової освіти в цілому, та використання бюджетних коштів на ці цілі зокрема.

Література.

1. Все про гроші [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vseprogroshi.com.ua/ocinit-finansovu-gramotnist-ukrayinciv.html> (<http://vseprogroshi.com.ua/ocinit-finansovu-gramotnist-ukrayinciv.html>).
2. Гірченко Т. Результати моніторингу за 2013-2014 навчальний рік (http://finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_sep22_2014_girchenko.pdf). Тетяна Гірченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_sep22_2014_girchenko.pdf
3. Забуга Н. Курс "Фінансова грамотність" у системі загальної середньої освіти: практичні питання впровадження (http://finrep.kiev.ua/download/fl_seminar101413_presentation_day1_1.pdf) / Наталія Забуга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_sep22_2014_zabuha.pdf
4. Завершився цикл тренінгів у рамках соціального проекту СумДУ «Фінансова грамотність – інвестиції в майбутнє України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sumdu.edu.ua/ukr/news/5777-zavershivsvya-tsikl-treningiv-u-ramkakh-sotsialnogo-proektu-sumdu-finansova-gramotnist-investitsiji-v-mabutne-ukrajini.html> (<http://sumdu.edu.ua/ukr/news/5777-zavershivsvya-tsikl-treningiv-u-ramkakh-sotsialnogo-proektu-sumdu-finansova-gramotnist-investitsiji-v-mabutne-ukrajini.html>)
5. Кізіма Т. О. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії / Т. О. Кізіма // Вісник ТНЕУ. – 2012. – №2. – С. 64-71.
6. Комплексна міська програма «Освіта м. Суми на 2011-2015 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.meria.sumy.ua/index.php?do=cat&category=programi-rozvitku-msta> (<http://www.meria.sumy.ua/index.php?do=cat&category=programi-rozvitku-msta>)
7. Кузнецова А. Курс «Фінансова грамотність»: Результати моніторингу за 2012-2013 навчальний рік / Анжеліка Кузнецова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://finrep.kiev.ua/download/fl_seminar101413_presentation_day1_3.pdf (http://finrep.kiev.ua/download/fl_seminar101413_presentation_day1_3.pdf)
8. Майбутні економісти СумДУ навчають школярів фінансовій грамотності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sumdu.edu.ua/ukr/news/5654-mabutni-ekonomisti-sumdu-navchayut-shkolyariv-finansovi-gramotnosti.html> (<http://sumdu.edu.ua/ukr/news/5654-mabutni-ekonomisti-sumdu-navchayut-shkolyariv-finansovi-gramotnosti.html>)
9. Офіційний сайт міжнародної організації USAID [Електронний ресурс] http://finrep.kiev.ua/structure/finedu/education_ua.php (http://finrep.kiev.ua/structure/finedu/education_ua.php)
10. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – www.bank.gov.ua (<http://www.bank.gov.ua>)
11. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: Навчальний посібник / [Під заг. ред., В.В.Зубенко]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження». – 4-те видання, виправлене та доповнене – К., 2013. – 120 с.

12. Смовженко Т. Курс «Фінансова грамотність»: досягнення, проблемні питання та завдання на майбутнє (http://finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_sep22_2014_smovzhenko.pdf) / Тамара Смовженко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_sep22_2014_smovzhenko.pdf

13. Юрій С.І Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності / С.І. Юрій, Т.О. Кізіма // Фінанси України. – 2008. - №8(153). – С.3 – 10.

References.

1. "All about money" [Online], available at: <http://vseprogroshi.com.ua/ocinit-finansovu-gramotnist-ukrayinciv.html> (<http://vseprogroshi.com.ua/ocinit-finansovu-gramotnist-ukrayinciv.html>).

2. Girchenko T. (2014) "Monitoring results for 2013-2014 academic year" [Online], available at: http://finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_sep22_2014_girchenko.pdf

3. Zabuga N. (2014) "The course "Financial Literacy" in the system of secondary education: practical implementation issues" [Online], available at: http://finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_sep22_2014_zabuha.pdf (http://finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_sep22_2014_zabuha.pdf).

4. The official website of Sumy State University (2014) "The training cycle within the SSU social project "Financial literacy - investment in the future of Ukraine" is completed" [Online], available at: <http://sumdu.edu.ua/ukr/news/5777-zavershivsyia-tsikl-treningiv-u-ramkakh-sotsialnogo-proektu-sumdu-finansova-gramotnist-investitsiji-v-mabutne-ukrajini.html> (<http://sumdu.edu.ua/ukr/news/5777-zavershivsyia-tsikl-treningiv-u-ramkakh-sotsialnogo-proektu-sumdu-finansova-gramotnist-investitsiji-v-mabutne-ukrajini.html>).

5. Kizy`ma T. O. (2012) "Financial literacy: international experience and domestic realities", *Visny`k TNEU*, vol. 2, pp. 64-71.

6. The official website of Sumy city hall (2014) "A comprehensive city program "Education in Sumy for 2011-2015" [Online], available at: <http://www.meria.sumy.ua/index.php?do=cat&category=programi-rozvitku-msta> (<http://www.meria.sumy.ua/index.php?do=cat&category=programi-rozvitku-msta>).

7. Kuznyeczova A. (2014) "The course "Financial Literacy": Monitoring results for 2012-2013 academic year" [Online], available at: http://finrep.kiev.ua/download/fl_seminar101413_presentation_day1_3.pdf (http://finrep.kiev.ua/download/fl_seminar101413_presentation_day1_3.pdf).

8. The official website of Sumy State University (2014) "Future economists of SSU are teaching students financial literacy" [Online], available at: <http://sumdu.edu.ua/ukr/news/5654-mabutni-ekonomisti-sumdu-navchayut-shkolyariv-finansovi-gramotnosti.html> (<http://sumdu.edu.ua/ukr/news/5654-mabutni-ekonomisti-sumdu-navchayut-shkolyariv-finansovi-gramotnosti.html>).

9. The official website of the international organization USAID [Online], available at: http://finrep.kiev.ua/structure/finedu/education_ua.php (http://finrep.kiev.ua/structure/finedu/education_ua.php).

10. The official website of the National Bank of Ukraine, [Online], available at: www.bank.gov.ua (<http://www.bank.gov.ua/>).

11. Zubenko V. V. (2013) "Planuvannya miscevy`x byudzhetiv na osnovi programno-cil`ovogo metodu" [Planning of local budgets based on Program Performance], 4th ed.; IBSED, Kyiv, Ukraine.

12. Smovzhenko T. (2014) "The course "Financial Literacy": achievements, problems and challenges ahead", [Online], available at: http://finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_sep22_2014_smovzhenko.pdf (http://finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_sep22_2014_smovzhenko.pdf).

13. Yuriy S.I. and Kizy`ma T. O. (2008) "Personal finance, theoretical approaches to the interpretation of the essence", *Finansy` Ukrainy`*, Vol. 8(153), pp. 3 – 10.

Стаття надійшла до редакції 19.12.2016 р.

(<http://www.poligrafua.net/>)

bigmir.net

584

155

(<http://www.bigmir.net/>)

Вропу.

ТОВ "ДКС Центр"